

Vajda Júlia

Nem tudom, hogy kerültem oda. Talán Fried Ili hívott el. De hogy mint, miért? Nem emlékszem. Mi, Feri – én legalábbis úgy emlékszem –, ott találkoztunk először, Virág Terinél. Egy valamiféle furcsa, holokausztról szóló délutánon. Én – azt hiszem – egészen másra számítottam. Arra, hogy valaki valamiféle előadást tart, vagy valamiféle „tudós jellegű” beszélgetést fogunk folytatni. Semmiképp sem arra, hogy egy ilyen „pszichózis” lesz. Nem lelkizés, hanem pszichózis, ahol majdhogynem kötelező megnyilvánulni, ahol „színt kell vallani”, ahol nem azért kell felidézni saját élményeimet, mert azok spontán feltörnek, hanem mert ez az elvárás. Ahol valaki – nevezetesen Teri – arra akarja rábírní a jelenlévőket, minket – ha jobban belegondolok, csupa olyat, aki a túlélők második nemzedékéhez tartozik –, hogy valljon arról, hogy ő hogyan él együtt a holokauszttal, saját holokausztjával, családja holokauszt történetével. Ez persze nem csak hogy előre nem volt kimondva, de ott és akkor sem.

S bár eszembe jutottak furcsa dolgok, talán el is mondtam belőlük ezt-azt, például hogy nekem a vagon szóról mindig a zsidókat szállító marhavagonok jutnak eszembe, nem szerettem a helyzetet. Haragudtam Terire, az egészet mesterkéltnek éreztem. És magamat becsapva, hogy tanulni hívtak, s ehelyett pszichodramát akarnak velem játszani. Ekkor már jártam analízisbe. S egy neofita túlbuzgalomával hittem is benne. S onnan nézve a helyzetet végképp abszurdnak éreztem. S nem tudom, már akkor is meg tudtam-e fogalmazni azt, amit ma világosan látok, hogy az, ahogyan Teri szerette volna előcsalogatni a „mi traumáinkat”, az ő saját terápiájának volt a része. Ahogy az is, ahogyan párhuzamot vont a legkülönbözőbb 1944-es és 1990-es (ez kb. akkor volt) dátumok között.

Te, Feri, a végére jöttél oda, az sem volt világos, hogy miért, s ismeretségünk talán nem is terjedt tovább egy bemutatkozó kézfogásnál. Mindenesetre nem tudom, hogy hogyan – Te talán emlékszel rá –, hamarost bevontál a Thalassa

szerkesztésébe. Nagyon megtisztelve éreztem magam, s nagyon érdekesnek találtam az írásokat, amiket akkor még sokszor elég nehezen értettem meg.

Aztán a közös munkánkban is felbukkant a holokauszt, amikor megcsináltuk a holokauszt számot. Addigra magam is elkezdtem foglalkozni a témával, ott jelent meg első ilyen témájú írásunk Kovács Évával, s nagyon fontos volt nekem az is, hogy a pszichoanalízis mellett téged is foglalkoztat a téma, hogy 1984-es Medvetáncbéli írásotok valami olyan alapvetőre mutatott rá, aminek hatásával magam is lépten-nyomon találkozom.

S hogy valamelyest a körkérdésre is reflektáljak. Mindezt azért mondtam el, azt hiszem, mert a magam számára egyszerre fedeztem fel e két témát: a pszichoanalízist és a holokausztot. Témát mint élettémát, mint az életem alapkérdéseit, nem mint tudományos kérdéseket. És persze sok helyen érzem a pszichoanalízis, jobban mondva a pszichoanalitikus gondolkodásmód relevanciáját, fontosságát. Ugyanakkor mára már egyre kevésbé mereven vagyok elkötelezve a pszichoanalízisnek mint módszernek. Egyre rohanóbb világunkban, mely a lassúságnak már majdhogynem egyáltalán nem enged teret, egyre inkább úgy érzem, a klasszikus pszichoanalízisnek nem sok hely terem. Magam is elkezdtem vágni arra, hogy tudjak rövid terápiákat is csinálni. De az én elképzeléseimben az a videós technika is, amellyel épp kacérkodom, valójában a pszichoanalitikus gondolkodásmódra, az ember pszichoanalitikus szemléletű megértésére épül, még akkor is, ha a módszer kidolgozója a strukturális elemeket hangsúlyozzák.

De ahol a leginkább érzem a pszichoanalitikus szemlélet megkerülhetetlenségét, az a holokauszt. Annyiban lett életem egyik fő témája, hogy nem hagy nyugodni. Meg akarom érteni. Hosszú, sötét árnyék című esszéjében Kertész Imre azt írja, hogy „a holokausztról, erről a felfoghatatlan és áttekinthetetlen valóságról egyedül az esztétikai képzelet segítségével alkothatunk valóságos elképzelést. Viszont a holokauszt elgondolása önmagában véve olyan roppant vállalkozás, olyan vállalat roszakasztó szellemi feladat, hogy többnyire meghaladja a vele küszködők teherbíró képességét. Mivel megtörtént, még elképzelni is nehéz.” Mégis, én épp ezt szeretném. Nem megérteni akarom, főleg nem azt, hogy hogyan, miért, mitől lett. Erre vannak meggyőzően hangzó teóriák. De az én kérdésem nem ez. Én a holokausztot mint élményt keresem. Azt, amiről Kertész Imre azt mondja, hogy csak az esztétikai képzelet segítségével érhető el. Azt keresem, hogy mit éltek meg ők, akik ott voltak, akikkel történt, akikkel csinálták, illetve ők, akik ott voltak, és meg kellett élni azt, hogy mellettük ez megtörténik másokkal, megcsinálják másokkal. Az foglalkoztat, azt hiszem, hogy én mit csináltam volna az ő helyükben. Az, hogy mit éltek meg azok, akik csinálták, nem érdekel. Talán azért, mert ez az egyetlen, amiben biztos vagyok, hogy ebbe nem keveredhettem volna bele. A többi esetben viszont félek, hogy nem lehetek biztos abban, hogy mindig olyan tudtam volna maradni, hogy az a mai énem számára is elfogadható legyen. S ez számomra mint esz-

tétikai élmény csak a mások műalkotásain keresztül, illetve a magam eszköztárában a pszichoanalízis sajátos kreativitásában érhető el.

Igen, amikor én felteszem magamnak ezeket a kérdéseket, megválaszolásokban én a pszichoanalízisre tudok támaszkodni, hisz ez, ha nem teóriaként kezeljük, hanem segédeszközként arra, hogy bele tudjunk helyezkedni mások élményvilágába, el tudjuk képzelni azt, hogy milyen lenne az ő helyükben lenni, tud mondani valamit arról, hogy e szélsőséges helyzeteket hogyan lehet megélni. Még akkor is, ha tisztában vagyok azzal, hogy minden megértés, ez a fajta pszichoanalitikus alapú is valójában csak arról szól, hogy én hogyan tudom a másik ember helyzetét a magam számára elképzelhetővé tenni. De ezzel beérem. Már csak azért is, mert látjuk, a terápia esetében is elég ennyi. Így is tudja a gyógyulást, a javulás érzését kelteni.

Zygmunt Baumann azt írja holokausztkönyve bevezetőjében: „...a holocaust inkább ablak a világra, mintsem falra akasztott kép. Ha az ember kinéz ezen az ablakon, sok, egyébként láthatatlan dolgot megpillanthat. És e dolgok kiemelkedő jelentőségűek nemcsak a bűntény elkövetőinek, áldozatainak és tanúinak szempontjából, hanem mindazok számára is, akik ma itt élnek velünk, és remélik, hogy holnap is életben lesznek.” Én ezt azzal egészíteném ki, hogy nekem a pszichoanalízis is az. S e kétszárnyú ablak az, amin keresztül én ma a világot leginkább szemlélem.

Mint a saját analízisemben megértettem, gyerekkoromban nem vált szét számomra, hogy attól vagyunk-e mások, hogy zsidók vagyunk, vagy attól, hogy a szüleim ellenzékiek. Mára úgy érzem, hogy e kétszárnyú ablak az, ami másá tesz.